

Historia på medeltiden

Det är vid medeltiden vi idag drar gränsen mellan historia och förhistoria. En av orsakerna till det brukar vara att det är omkring år 1050 som det börjar förekomma skriftliga källor i Norden. Ändå är det skrivna ordet inte tillräckligt för att skapa sig en bild av medeltidens värld. Frestelsen i att påverka och kanske förbättra historien fanns då som nu.

Historia i skrift

Inte förrän på medeltiden började man i Norden använda skrift i större utsträckning för att bevara och föra vidare information. De runstenar som restes under järnåldern och i början av medeltiden kan kanske ses som ett mellanting. De är minnesmärken och monument som mestadels ytterst kort och formellt meddelar läsaren vem monumentet är rest över. I och med kristendomens införande och uppkomsten av en central kungamakt, uppkom ett behov av att bevara historier och händelser i skrift som tidigare förts vidare genom muntlig tradering. Skriftliga källor har högre status än muntliga berättelser eller sägner, och betraktas ofta som "sanna" av eftervärlden. Den person som författat ett dokument kan dock sällan eller aldrig vara helt objektiv eller opåverkad av egna eller andras önskemål då historien skrivs.

Erikskrönikan

En av de medeltida källor som varit mest inflytelserik i Sverige både under medeltiden och för sentida forskare är Erikskrönikan. Denna är den äldsta av de medeltida s.k. rimkrönikorna, och tros vara författad i början av 1300-talet. Erikskrönikan kan i första hand beskrivas ha ett politiskt syfte. Den beskriver historien från 1229 fram till att Magnus Eriksson valdes till Kung 1319. Texten är mycket idealiserande, nästan stereotyp, och beskriver den krigande överklassens leverne som mycket höviskt och ädelt. I stora drag berättar Erikskrönikan om de många stridigheter och konflikter som till slut ledde fram till valet av Magnus Eriksson som Sveriges kung. Handlingen utspelar sig huvudsakligen kring maktkampen om kungatiteln mellan Birger jarls tre söner; Valdemar, Magnus och Erik. Den äldste sonen Valdemar valdes till kung som omyndig, varpå fadern Birger jarl regerade i hans ställe. Då Valdemar vuxit upp uppstår en maktkamp mellan honom och hans yngre bröder Magnus och Erik, vilket slutar med att han blir fördriven från tronen. Han blir efterträdd av brodern Magnus, mer känd som Magnus Ladulås, och därefter av Magnus Ladulås son Birger.

Även Birger Magnusson får kämpa med sina bröder om att få behålla kungatiteln, och efter många strider enas man om att välja Birger Magnussons brorson Magnus Eriksson till kung.

Då krönikan författades var Magnus redan kung, men en ung furste som valts redan som treåring. Det var oerhört viktigt att befästa hans ställning och rätt till tronen i en politiskt orolig tid. Det rädde delade meningar även på internationell nivå om huruvida man borde välja kung, eller om konungatiteln borde ärvas. Erikskrönikan avslutas just med att i starkt positiva ordalag beskriva valprocessen och hylla den unge monarken.

Syftet med historia

Man bör inte förvänta sig att medeltida källor är opartiska beskrivningar, eller ens speglar författarens känslor eller åsikter. Krönikorna skrevs som regel på uppdrag av en förmögen person eller myndighet, och representerade beställarens intressen i en bestämd social struktur. Författare hade mycket att vinna på sin smickrande framställning av beställarens hjälte, kanske i form av ett ämbete eller tjänst hos en inflytelserik familj. Det är dock okänt vem författaren eller författarna till Erikskrönikan var.

Erikskrönikan hade alltså en direkt inverkan på den samtida politiken och avspeglar mycket av de intriger och förbund som slöts under den tiden. En annan mycket viktig funktion var att introducera och upprätthålla riddarväsendet som började få fäste i Sverige under den här tiden. Litteraturen var ett nödvändigt verktyg för att förmedla bilden av det höviska idealet, riddarnas hjältemod, aristokratins naturliga överlägsenhet och kvinnan som den dyrkade symbolen för kärlek. Erikskrönikan skrevs sålunda också för en publik och samhällsklass som kunde identifiera sig med de ridderliga idealen och stödja dem. Sentida forskare har i sin tur använt sig av Erikskrönikan för olika syften. Eftersom den är den äldsta av rimkrönikorna citeras den ofta, och tolkas för eftervärlden på olika sätt. Tolkningarna är gärna färgade av den tid och politiska läge de är skrivna i. Det kom att dröja in på 1900-talet innan man på allvar ifrågasatte eller ens brydde sig om att kontrollera den bild av medeltidshistorien som Erikskrönikan gav.

Brev och helgonberättelser

Förutom rimkrönikorna finns det många andra källor till medeltiden, både skriftliga och arkeologiska. Det finns bevarade brev, räkenskaper, helgonberättelser, reseskildringar och böcker av många slag. Alla berättar de en slags historia och ger oss information om en gången tid, även om det inte var deras ursprungliga syfte. Just därför kan de vara bättre, eller åtminstone mindre tillrättalagda källor. Brev och räkenskaper kan berätta om ekonomi, samhällsuppbyggnad och privata angelägenheter hos vanligt folk. Helgonberättelser är ofta sedelärande och har avsikten att tjäna som föredöme. Detta kan ge oss en inblick i vilka ideal som rådde under medeltiden utan att vi för den skull betraktar själva underverken som fakta.

Arkeologi och historia

De fynd som framkommer genom arkeologiskt arbete är de materiella lämningarna efter en tidsperiod. Sådana fynd kan aldrig "ljuga" men kan heller aldrig ge en komplett sanning. De arkeologiska fynden tolkas efter vilket sammanhang de blivit påträffade i. Ett medeltida keramikkräsl kan tolkas som en dryckesbägare om man finner det tillsammans med rester av andra husgeråd, men det kan tolkas som en potta om man finner den i en latrin. Om arkeologerna finner samma typ av kräsl både i köksavfall och latriner kan man tolka det som om ägaren först tagit med sig dryck från festen, men sedan blivit "nödig" under natten och använt kruset som potta och slängt det i latrinen nästa morgon.

Arkeologer vågar sig oftast inte på detaljerade tolkningar, eftersom man inte kan rekonstruera särskilt mycket utifrån fyndet av några lerkrus. Arkeologiska fynd kan däremot hjälpa till att bekräfta eller bestrida skriftliga källor.

Arbetstips

- Läs Erikskrönikan, både som källa från medeltiden och för att reflektera över historieskrivningens syfte och metod.

- Läs och jämför sedan historieskildringar av medeltiden i läroböcker, faktaböcker, ev. kurslitteratur och gärna skönlitteratur eller annan media. En del beskrivningar ändras över tid beroende på tidsandan i vilken de är skrivna.

- I de fall då beskrivningen av medeltiden inte ändras i källor från olika årtionden, vad beror det på?

- Fundera tillsammans med eleverna över varför man skriver historia, vem skriver den, och när skrivs den?

- Är den historia vi lär oss idag "sann" och objektiv?

Att läsa vidare

Erikskrönikan finns i redigerad och kommenterad upplaga av S-B. Jansson. Läs i övrigt just de källor som finns tillgängliga om medeltiden, de är ju dem vi oftast utgår ifrån, men inta en källkritisk hållning. Läs också *Den dynamiska medeltiden* och/eller *I Kung Magnus tid* av Michael Nordberg som beskriver medeltiden på ett annat sätt än det traditionella.

Kulturmiljöer i Västmanland

En västmanländsk kulturmiljö från medeltiden som varit mycket omstridd under senare år är Herrevadsbro utanför Kolbäck. I just Erikskrönikan finns en passage som handlar om Folkungarnas uppror och att Birger Jarl mötte sina fiender vid Herwadsbro. Texten lyder: "The wordo tha swikne i rette tro, innan Vesmanna lande vid Herwadsbro."

Detta omtalade vadställe har sedan 1700-talet använts i debatten om var svearikets vaggga legat; i Mälardalen eller Västergötland. I Västergötland finns nämligen ett vadställe vid Härsvad i Närunga, som av somliga tolkas till Erikskrönikans Herwadsbro. Debatten har varit och är fortfarande livlig kring var Sverige som rike uppstått under medeltiden. Diskussionen har dessutom fått ytterligare fart genom de skönlitterära böckerna om Arn av J. Guillou. Än idag använder vi alltså de medeltida krönikorna (med alla dess vinklingar) för att bevisa och bekräfta historia för varierande syften.